

TERÉZVÁROS - HOLOKAUSZT 80

Kutatási terv

2024-2025-ben emlékezünk meg a magyarországi holokauszt 80. évfordulójáról.

1944-ben Budapesten élt a világ negyedik legnagyobb zsidó közössége. A nácik akkorra már lényegében kiirtották a kelet-európai nagyvárosi zsidóságot (Kijev, Odessza, Varsó, stb.). **Budapest 1 milliós lakosságának negyede viszont még zsidó volt. Jelentős részük a VI. kerületben élt, ahol ekkoriban a 90-100 ezres lakosság 40 százaléka izraelitákból állt.**

A németek és a magyar nyilasok a megszállás (1944. március 19.) és a felszabadulás között eltelt hónapokban a fővárosi zsidók majdnem felét megölték. A mai külvárosok (Kispest, Újpest, Budafok, Békásmegyer stb.) zsidóságát Auschwitz-Birkenaubá deportálták, ahol nagy részüket már érkezésük napján elgázósították. 1944 végén budapesti női kényszermunkások és munkaszolgálatos férfiak tízezreit hurcolták náci koncentrációs táborokba, ezeket lőtték a Dunába, további ezrek haltak éhen a gettóban, vagy vesztették életüket a főváros ostroma alatt.

A német és magyar nácik a Terézvárosban élő zsidók közül is ezeket öltek meg. A kerületből több ezer nőt és munkaszolgálatost német táborokba hurcoltak, mások a nyilas terrornak estek áldozatul. Azóta lassan 80 év telt el, de még mindig nem tudjuk, hogy hányan voltak az áldozatok. A legtöbbjüknek még a nevét sem ismerjük, nem tudjuk, hol, mikor és milyen körülmények között haltak meg.

Egy európai közösség ismeri a múltját, hiszen az meghatározza jelenét és jövőjét. Az elmúlt évtizedekben már Európa számos nagyvárosában feltárták a holokauszt helyi történetét és a helyi zsidóság sorsát, gyűjtötték össze az áldozatok nevét, örökítették meg emléküket. Ez megtörtént már számos magyar faluban és kisvárosban, valamint több budapesti kerületben is. **Terézvárosban erre a munkára még nem került sor.**

A projekt célja, hogy összegyűjtse a holokauszt VI. kerületi áldozatainak nevét, tisztázza sorsukat és méltóképpen örökítse meg tragédiájukat a helyi közösség és a nemzeti emlékezet számára.

A megvalósítás során történész szakértők dolgozzák fel a hazai levéltárak és a fontosabb nemzetközi (amerikai, brit, izraeli) gyűjtemények dokumentációját. Átvizsgálják az egykori koncentrációs táborok helyén működő emlékhelyek (pl. Auschwitz, Bergen-Belsen, Buchenwald, Dachau, Mauthausen, Sachsenhausen) archívumaiban megmaradt SS iratokat. Egyenként összegyűjtik a deportált és meggyilkolt VI. kerületi zsidó lakosok nevét és összeállítják a terézvárosi áldozatok névlistáját. Rekonstruálják sorsukat, történetüket és haláluk körülményeit. A fontosabb dokumentációt digitalizálják, így azok a kutatási eredményekkel együtt a szélesebb közönség számára is elérhetővé tehetők.

Futamidő

A projekt keretében megvalósuló kutatások első fázisának tervezett időtartama: 2023. december 1 - 2025. április 30.

Nyilvánosság

A terézvárosi holokauszt utolsó túlélői és szemtanúi már nem sokáig lesznek velünk. Ezért a projekt tudatosan épít a helyi és a szélesebb nyilvánosság bevonására. Az áldozatok ismeretlen történeteit, a túlélők és leszármazottak birtokában lévő fotókat és tárgyi emlékeket a kerületi

sajtóban és online fórumokon, valamint a közösségi médiában indított információs kampány révén gyűjtjük össze és helyezzük el a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltárban.

A projekt eredménye

A projekt első eredményei a holokauszt 80. évfordulója alkalmából 2024-2025-ben szervezett kerületi és fővárosi megemlékezések (április 16., október 15., január 18., január 27.), emlékműavatások előkészítése és lebonyolítása során már rendelkezésre fognak állni.

A kutatások eredményeként előálló tartalmak egy komplex, szabadon elérhető online platformon jelennek meg. Ennek főbb elemei:

- digitális adatbázisok: az azonosított terézvárosi áldozatok (üldözöttek, halálos áldozatok) neve és sorsa
- az egyes áldozati csoportokat (pl. gyermek, munkaszolgálatos, deportált, női kényszermunkás stb.) személyes történeteken keresztül bemutató, illusztrált tematikus profilok
- adatvizualizációs megoldások: interaktív térkép, infografika, arcképcsarnok, stb.
- fényképanyaggal, dokumentumokkal illusztrált tematikus összefoglalók a holokauszt terézvárosi történetének egyes fejezeteiről (pl. tömeggyilkosságok, embermentés, stb.)
- információs anyagok a téma iskolai feldolgozásához a terézvárosi iskolák számára
- dokumentációs platform: digitalizált dokumentumok (az SS koncentrációs tábori iratai a terézvárosi áldozatokról, tanúvallomások, visszaemlékezések).

Lebonyolítás

A projekt végrehajtásában önkéntesek és civilek mellett történész, levéltáros és muzeológus szakértők vesznek részt. A végrehajtás során a projektben közreműködő szervezet a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár.

Projektköltségek

A kutatások első fázisának lebonyolítási költsége kb. 20 millió forint. Ez tartalmazza a közreműködők bérét, tiszteletdíját, valamint szükség esetén a külföldi archívumokban történő kutatómunka (utazás, szállás) költségeit. Az online platform kiépítése során felmerülő digitalizálási és webes feladatok (pl. programozás, webdesign, stb.) munkadíját ez a kalkuláció nem foglalja magában.

Budapest, 2023. október 10.

Dr. Vági Zoltán történész